

Kurnicki Leszek

Collegium Humanum – Szkoła Główna Menedżerska, Warszawa
Stanisława Moniuszki 1A,
00-014 Warszawa, Polśko
lech@kurnicki.eu

POLITYKA ENERGETYCZNA PAŃSTW EURAZJI

Streszczenie. Artykuł jest próbą przedstawienia kluczowych kierunków współdziałania państw postradzieckich w sprawach rozwoju energetyki. Sektor energetyczny staje się jednym z kluczowych czynników rozwoju gospodarczego. Zadanie utworzenia wspólnego rynku energetycznego państw uczestników Eurazjatyckiej Przestrzeni Gospodarczej, a następnie Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego, jest jednym z ważniejszych w procesie integracyjnym. Jako podstawowe zadania polityki energetycznej państw EaWG jawią się np. kształtowanie wspólnego dla wszystkich państw EaWG hurtowego rynku energii elektrycznej i mocy, racjonalne wykorzystanie zasobów wodnych i paliwowo-energetycznych czy rozszerzanie współpracy w opanowaniu nowych złóż surowców węglowodorowych, przetwarzanie i transport w celu wyeksportowania. Istotny wydają się również rozwój potencjału tranzytowego oraz zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i stworzenie warunków stałego wzrostu gospodarczego.

Słowa kluczowe: energetyka, Eurazja, infrastruktura energetyczna, państwa postradzieckie, rynek energii, wspólna polityka energetyczna.

JEL classification: Q40, Q47, Q48

Trudno uznać obecny etap rozwoju procesów integracyjnych na obszarze postradzieckim za stabilny. Mimo że działania w tym kierunku prowadzone są już od dwudziestu lat, brakuje wytrwałości w dążeniu do pogodzenia interesów państw, które stosunkowo niedawno odzyskały niepodległość, i których gospodarki charakteryzują się nadal dużą niestabilnością. Sytuację komplikuje wzrost napięć politycznych na świecie, których apogeum był globalny kryzys społeczno-gospodarczy w 2008 r. Negatywny wpływ na współpracę państw postradzieckich wywiera również wzajemna nieufność sprawujących rządy elit tych państw, ich brak woli politycznego kompromisu i współpracy oraz liczne wewnętrzne problemy gospodarcze (Vandycke 2013). Wszystkie te

czynniki wstrzymują rozwój procesów integracyjnych na obszarze byłych republik radzieckich.

Niemniej jednak integracja gospodarcza, zgodnie z opinią większości uczonych i praktyków, staje się jednym z najbardziej perspektywicznych sposobów rozstrzygnięcia wielu problemów państw postradzieckich. Przebieg rozwoju międzypaństwowych stosunków na tym obszarze w ciągu ostatnich lat pokazuje, że po dwóch dziesięcioleciach politycznego i gospodarczego rozgraniczenia nasila się zainteresowanie integracją. Do dzisiaj na obszarze postradzieckim uformował się tak zwany szkielet integrowania, w składzie: Rosja, Kazachstan i Białoruś – państwa te konsekwentnie prowadzą politykę gospodarczą za pomocą kształtowania najpierw unii celnej, następnie Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, a teraz – Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (Ginzburg 2013).

Nowy etap rozwoju integracji postradzieckiej zaczął się 29 maja 2014 r., kiedy w stolicy Kazachstanu Astanie przywódcy trzech państw – Republiki Białorusi, Republiki Kazachstanu i Federacji Rosyjskiej – podpisali umowę o utworzeniu Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (Treaty on the Eurasian ...). Nowa struktura integracyjna zaczęła działać od 1 stycznia 2015 r., po ratyfikacji umowy przez parlamenty tych państw.

Jedną z podstaw Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej powinna być infrastruktura energetyczna. Tworzony w ramach EUG Wspólny Obszar Gospodarczy określa nowe warunki dla rozwoju sektora energetycznego wchodzących do niego państw. Jednocześnie sektor energetyczny staje się jednym z kluczowych czynników rozwoju gospodarczego tych państw. W tym związku zadanie utworzenia wspólnego rynku energetycznego państw uczestników Eurazjatyckiej Przestrzeni Gospodarczej, a następnie Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego, jest jednym z ważniejszych w procesie integracyjnym (Makarow 1998). Od tych decyzji w znaczny sposób zależy nie tylko miejsce państw centralnej i północnej Eurazji w energetyce światowej, ale też sama przyszłość integracji postradzieckiej, to, czy ta nowa struktura zostanie rzeczywiście ważnym czynnikiem umocnienia związków eurazjatyckich, inaczej EUG powieli los tych licznych niefortunnych inicjatyw, które powstawały na obszarze postradzieckim w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci.

Eksperci i niektórzy politycy państw EUG sądzą, że jednym z zadań wymagających decyzji stanie się opracowanie i przyjęcie na międzypaństwowym szczeblu specjalnego dokumentu – Eurazjatyckiej doktryny energetycznej, kształtującej konceptualne podstawy długoterminowej polityki energetycznej państw EUG oraz określającej kierunki i formy ich współpracy w sferze energetyki. Końcowym celem takiej współpracy, po akceptacji ogółu, powinno być utworzenie Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego (Szafranik, red., 2015).

Utworzenie Jednolitego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego to złożone zadanie, którego rozwiązanie może zająć długie lata. Nawet w UE, mimo wyższej intensywności procesów integracyjnych niż te, które mają miejsce obecnie na obszarze postradzieckim, i w dość długim czasie integrowania, to zadanie w całości dotychczas nie zostało rozwiązane.

Obecnie istnieje kilka alternatywnych wariantów Eurazjatyckiej doktryny energetycznej, opracowanych przez niezależnych ekspertów. Wszystkie mają charakter nieoficjalny. Oprócz tego istnieje urzędowy dokument, chociaż formalnie zdezaktualizowany, jednak do tej pory obowiązujący, czyli Podstawy polityki energetycznej państw członków EaWG, stanowiący system sformalizowanych wytycznych (celów, zadań, zasad, podstawowych kierunków itd.), zatwierdzonych przez rządy państw wchodzących w skład Wspólnoty.

W Podstawach polityki energetycznej państw członków EaWG, zatwierdzonych na początku 2003 r., przez wspólną energetyczną politykę państw EaWG rozumie się ich „wspólne działanie w dziedzinie racjonalnego wykorzystania zasobów energetycznych i kształtowania ogólnego wzajemnie uzupełniającego się kompleksu paliwowo-energetycznego państw Wspólnoty, oparte na podniesieniu wydajności w funkcjonowaniu systemów energetycznych, rozwoju potencjału tranzytowego państw EaWG i stworzeniu sprzyjających warunków do powiększenia międzypaństwowych dostaw zasobów energetycznych” (Osnowy energetycznej polityki...).

W dokumencie określono, że polityka energetyczna państw EaWG kształtuje się na mocy ich konstytucji, prawa i innych aktów normatywno-prawnych, umów międzynarodowych, których uczestnikami są te pań-

stwa, decyzji organów zarządzania integracją w ramach EaWG, a także uwzględniając ogólnie przyjęte zasady i normy prawa międzynarodowego.

W charakterze finalnego celu polityki energetycznej państw EaWG wyznaczone zostało zapewnienie niezależności energetycznej i bezpieczeństwa energetycznego państw Wspólnoty na drodze wspólnego kształtowania rynku zasobów energetycznych, stworzenia solidnej bazy energetycznej dla ich stałego wzrostu ekonomicznego (tamże).

W Podstawach wymienione są bazowe zadania i zasady ogólnej polityki energetycznej państw członków EaWG. Jako podstawowe zadania polityki energetycznej państw EaWG w dokumencie zostały wymienione:

- rozwój wzajemnie korzystnej współpracy w dziedzinie energetyki i podjęcie wspólnych kroków w tworzeniu wspólnego rynku energetycznego;

- nasycenie rynków wewnętrznych państw członków EaWG zasobami energetycznymi i zwiększenie ich eksportu do państw trzecich;

- kształtowanie wspólnego dla wszystkich państw EaWG hurtowego rynku energii elektrycznej i mocy;

- racjonalne wykorzystanie zasobów wodnych i paliwowo-energetycznych;

- rozszerzanie współpracy w opanowaniu nowych złóż surowców węglowodorowych, przetwarzanie i transport w celu wyeksportowania;

- rozwój potencjału tranzytowego;

- zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i stworzenie warunków stałego wzrostu gospodarczego (tamże).

Podstawy polityki energetycznej państw członków EaWG kształtują również zasady, do których wykorzystania powinno przyczyniać się kształtowanie wspólnej polityki energetycznej państw EaWG:

- obustronny szacunek do suwerenności i interesów narodowych państw członków EaWG;

- wszechstronna współpraca w kwestiach kształtowania wspólnego i wzajemnie uzupełniającego się kompleksu paliwowo-energetycznego;

– obustronna odpowiedzialność za stosowanie środków w celu zapewnienia interesów narodowych w rozwoju sektora energetycznego z uwzględnieniem interesów bezpieczeństwa energetycznego państw EaWG;

– akceptacja dla priorytetu wspólnych (skoordynowanych ze wszystkimi uczestnikami) decyzji w sprawach bezpieczeństwa energetycznego.

W porozumieniu podpisanym przez wszystkich członków EaWG ustalono, że zasady Podstaw polityki energetycznej państw EaWG powinny być realizowane za pomocą skoordynowanego działania podmiotów polityki energetycznej państw Wspólnoty w zgodzie z prawodawstwem narodowym na drodze opracowania programu rozwoju kompleksów paliwo-energetycznych państw EaWG (tamże). Taki program wciąż nie został opracowany.

W celu konkretyzacji zasad zawartych w ogólnych Podstawach polityki energetycznej zostało przyjętych jednocześnie kilka specjalistycznych dokumentów, noszących branżowy charakter. Najważniejsze z nich to: Koncepcja kształtowania wspólnego rynku elektroenergetycznego państw członków WNP (Rieszenije o Koncepciji formirowanija...) i Porozumienie o kształtowaniu wspólnego rynku elektroenergetycznego państw członków WNP (Sogłaszenije o formirowanii obszczego...), podpisane przez sześć państw członkowskich. Jednak praktycznie wszystkie założenia tych dokumentów są również obecnie nie do spełnienia.

Mimo że liczne tezy Podstaw polityki energetycznej EaWG wciąż nie były realizowane, nie utraciły swojej aktualności i w zupełności mogą stać się podstawą do opracowania nowej doktryny wspólnej polityki energetycznej EaWG. Na takie możliwości między innymi wskazują zachodni eksperci (LaBelle, Kaderják, red., 2006).

Jednym z najbardziej drobiazgowych i zaawansowanych wariantów Eurazjatyckiej doktryny energetycznej jest projekt opracowany w 2012 r. razem z rosyjskim Instytutem Strategii Energetycznej i Kazachską Instytucją Badań Ekonomicznych (Jewrazijskaja eniergieticzeskaja doktrina 2013). Projekt przygotowany został na podstawie rozwoju tez w Deklaracji o eurazjatyckiej integracji gospodarczej (Dieklaracyjao jewrazijskoj...), a także państwowych dokumentach strategicznych i innych mię-

dzypaństwowych porozumieniach, określających warunki i etapy integracji.

Autorzy tego wariantu doktryny energetycznej widzą jej misję w kształtowaniu podejścia do utworzenia Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego na bazie skoordynowanego rozwoju infrastruktury energetyczno-transportowej i zbioru normatywno-prawnego w dziedzinie długoterminowego planowania rozwoju kompleksu paliwowo-energetycznego państw członkowskich.

Idea wspólnoty energetyczno-infrastrukturalnej państw członków Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej zmusza do innego spojrzenia na tradycyjne dzielenie państw na producentów i konsumentów zasobów energetycznych. Według opinii niektórych autorów rosyjskich, w przyszłości wraz z rozwojem technologii granice między tymi pojęciami stopniowo będą się zacierać (Barinow, Bigo, Błagow 2011). Na pierwszym planie będą nie pytania dotyczące posiadania zasobów, a zagadnienia posiadania związków energetycznych, które pozwalałyby zarówno wydobywać zasoby, jak i je otrzymywać, a szerzej – problem posiadania i dostępu do kanałów energetycznych, którymi państwa uczestnicy mogłyby wymieniać nie tylko zasoby energetyczne, ale też energetyczne technologie i usługi (Gromow 2012).

Ekspertci są zgodni co do tego, że w przyszłości wzrośnie rola regionalnych struktur państw, zbudowanych na bazie wspólnej infrastruktury energetycznej. Stąd też ich konkluzja, że podstawowymi zasadami w rozwoju integracyjnego projektu Unii Eurazjatyckiej w sferze energetycznej powinny być: infrastrukturalność, wieloukładowość i policentryczność (Buszujew, Muchanow, red., 2013; Gromow 2012). Osiągnąć taki rozwój można tylko, podążając za wspólnym dla wszystkich państw członków Unii dokumentem – Eurazjatycką doktryną energetyczną.

Uwzględniając specyfikę polityczną państw postradzieckich, obecnie proces budowy pełnowartościowych wzajemnych stosunków integracyjnych w energetyce między członkami EUG praktycznie w całości zależy od politycznej woli kierownictwa państw założycieli. Proces ten wzmacniany jest istnieniem w tych państwach szerokich kulturalnych i ekonomicznych związków oraz zrozumieniem przez nie wspólnoty interesów

geopolitycznych i geogospodarczych (Stanbiekow 2008). Równocześnie w gospodarce i energetyce Federacji Rosyjskiej, Republiki Białorusi i Republiki Kazachstanu dają się zaobserwować jednakowe problemy (takie jak: starzenie się infrastruktury i funduszy produkcyjnych w warunkach rosnących potrzeb rynku wewnętrznego, zbyt niski poziom wydajności energetycznej gospodarki, trudności finansowe i organizacyjne, związane z utworzeniem i wdrożeniem nowych instalacji i technologii, ograniczenie wewnętrznej konkurencji, niesprzyjający klimat inwestycyjny i inne).

Wewnętrzne rynki energetyczne państw członków EUG pozostają rozdrobnione, brak jest wspólnego obszaru inwestycyjnego, znacznie różnią się przepisy i zasady regulacji państwowej. Państwa nie wykorzystują w należyty stopniu korzyści ze współpracy transgranicznej w sferze energetycznej i wspólnego wejścia na perspektywiczne rynki zewnętrzne. Skala wchodzenia towarzystw/spółek państw członków EUG na światowy rynek energetyczny nie odpowiada takim infrastrukturalnym i zasobowym potencjałom, jakim dysponują (Kułbatyrow, Tulepbičkowa 2014: 64–79).

W poprzednim dziesięcioleciu w ramach różnych sojuszy integracyjnych położono podstawy wspólnej polityki energetycznej. W ramach EaWG Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosja i Tadżykistan podpisały porozumienia i umowy znoszące kontrolę celną na granicach wewnętrznych, zawarto porozumienie o prowadzeniu wspólnej polityki gospodarczej i kształtowaniu wspólnego rynku towarów, usług, pracy i kapitału, unifikacji prawodawstwa narodowego i prowadzeniu skoordynowanej polityki społecznej i naukowo-technologicznej. W 2010 r. uczestnicy EUG podpisali liczne porozumienia, określające jednolite przepisy i zasady regulacji działań podmiotów istotnych monopolii, porządek organizacji zarządzania, funkcjonowania i rozwoju wspólnych rynków ropy naftowej i produktów ropopochodnych Białorusi, Kazachstanu i Rosji, które później stały się częścią umowy o EUG i zawierały najważniejsze porozumienia stron w sferze transportu ropy naftowej i produktów ropopochodnych. Moskwa, Astana i Mińsk umówiły się wtedy, żeby, po pierwsze, udzielić dostępu do systemów transportu, rozmieszczonych na terytorium

każdego z państw członków EUG podmiotom gospodarczym zarejestrowanym na terytorium Rosji, Kazachstanu i Białorusi, na tych samych warunkach, co podmiotom gospodarczym państwa, po terytorium którego przebiega transport ropy naftowej lub produktów ropopochodnych. Po drugie, należy zabezpieczyć za narodowymi organami regulującymi określenie taryf na usługi istotnych narodowych monopolii naturalnych. Po trzecie, trzeba wyrównać taryfy na transport w ramach jednej trasy dla wszystkich podmiotów gospodarczych państw, realizujących transport ropy naftowej lub produktów ropopochodnych na terytoriach państw członków EUG (Stiepowoj 2015). Są także i inne porozumienia, regulujące zagadnienia wzajemnych stosunków sojuszniczych w sferze energetyki. I tak: Porozumienie o zasadach dostępu do usług podmiotów monopolii naturalnych w sferze transportu gazu systemami transportującymi gaz, obejmujące podstawę cenotwórczą oraz politykę taryfową (podpisane przez strony 9.12.2010 r.); Porozumienie o zapewnieniu dostępu do usług monopolii naturalnych w sferze elektroenergetyki, włączając w to podstawę cenotwórczą i politykę taryfową (podpisane przez strony 9.12.2010 r.); Porozumienie o porządku organizacji zarządzania, funkcjonowania i rozwoju wspólnych rynków ropy naftowej i produktów ropopochodnych Republiki Białoruś, Republiki Kazachstanu i Federacji Rosyjskiej (podpisane przez strony 9.12.2010 r.); O koncepcji kształtowania Wspólnego Rynku Energetycznego państw-członków EaWG, zatwierdzone przez Uchwałę Międzypaństwową Rady Eurazjatyckiej społeczności gospodarczej z 12 grudnia 2008 r., nr 402).

Koncepcja Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego, deklarująca zasady równouprawnienia uczestników energetycznej integracji, jej etapowości i ewolucyjności, a także infrastrukturalności jako współrzędnej podstawowej, w całości odpowiada kursowi zasobowo-innowacyjnego rozwoju państwa członka EUG. Zwolennicy tej koncepcji jako podstawy integracji podkreślają zasadę infrastrukturalności, dzięki której widzą w perspektywie możliwość podłączenia do eurazjatyckiego projektu integracyjnego także i innych państw, przede wszystkim wcześniej wchodzących w skład EaWG i innych struktur integracyjnych na obszarze postradzieckim. Przy tym, uwzględniając przyczyny historyczne,

różnice interesów narodowych, a także charakter stosunków między państwami członkami, najważniejsze zasady dotyczące podjęcia decyzji w ramach Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego to:

1. Suwerenność, oznaczająca, że suwerenne państwo uczestnik EUG staje się nieodłączną i priorytetową podstawą procesu integracyjnego. Państwa uczestnicy EUG zachowują pełną swobodę działania we wszystkich dziedzinach rozwoju energetyki, oprócz tych, które dobrowolnie przekazane zostały do kompetencji ponadnarodowych organów regulujących albo określanych dwu- i wielostronnymi umowami.

2. Konsensualność, pozwalająca przewidywać, że kluczowe decyzje w ramach eurazjatyckiej integracji gospodarczej i energetycznej powinny być podejmowane jednomyślnie na mocy konsensusu wszystkich państw uczestników EUG.

3. Delegowanie funkcji: państwa uczestnicy EUG delegują część funkcji regulujących wspólny rynek energetyczny i Wspólny Eurazjatycki Obszar Energetyczny do specjalnie utworzonych ponadnarodowych organów regulujących, które w ramach swoich kompetencji mogą podejmować decyzje konieczne do wcielenia w życie przez wszystkie państwa uczestników. Wśród zagadnień poddawanych przez państwa uczestników EUG do kompetencji organów ponadnarodowych, w miarę rozwoju integracji gospodarczej i energetycznej, znajdują się: pełnomocnictwa regulacji celnej i taryfowej, nietaryfowej regulacji handlu zagranicznego (z uwzględnieniem norm i zasad Światowej Organizacji Handlu, do której wstąpiła Federacja Rosyjska i Republika Kazachstanu), regulacji technicznej, polityki antymonopolowej, operatywno-dyspozytorskiego zarządzania systemami energetycznymi, opracowania standardów bezpieczeństwa obiektów energetycznych, polityki ekologicznej w energetyce (Djaczenco 2015).

Koncepcja Wspólnego Euroazjatyckiego Obszaru Energetycznego przewiduje również prowadzenie: skoordynowanej polityki (przyjęcia jednolitych zasad i standardów) w sferze opodatkowania i administracji podatkowej, wykorzystania zasobów naturalnych, państwowo-prywatnego partnerstwa w energetyce, obrony inwestycji i gwarancji praw inwestorów, regulacji działania monopolów naturalnych, wyznaczania cen w

handlu zagranicznym zasobami energetycznymi oraz między państwami uczestnikami EUG, zagranicznej polityki energetycznej, polityki inwestycyjnej, polityki w dziedzinie prywatyzacji i liberalizacji rynków energetycznych (Winokurow 2008). Jednocześnie prawo podejmowania decyzji we wskazanych zagadnieniach pozostaje w kompetencji rządów poszczególnych państw. Aby skoordynować i zharmonizować politykę we wskazanych kierunkach, powinny być utworzone rady koordynacyjne oraz system regularnych konsultacji wzajemnych, określone ramowe zasady, których będą trzymać się państwa członkowie EUG.

Na podstawie informacji zawartych w dostępnych źródłach, obecnie koncepcja eurazjatyckiej integracji energetycznej obejmuje nie mniej niż pięć kierunków działań narodowych i ponadnarodowych organów EUG. W ramach każdego z tych kierunków wyłaniają się podstawowe priorytety integracji. Z kolei każdy z priorytetów przewiduje realizację określonego zestawu miar i mechanizmów.

Pierwszy kierunek – wspólny obszar informacyjny i planowanie – obejmuje jako minimum dwa priorytety: zwiększenie transparentności informacyjnej i harmonizację dokumentów strategicznych oraz planowania. Wśród ważnych środków w ramach działań tego kierunku przewiduje się utworzenie międzypaństwowych banków danych i zasobów baz danych, monitoringu sytuacji w energetyce, harmonizację systemów narodowych planowania w energetyce.

W ramach drugiego kierunku – wspólnego obszaru dla instytucji/administracji – można wyodrębnić trzy podstawowe priorytety: unifikację regulaminów i standardów technicznych; likwidację barier taryfowych, transportowych i instytucjonalnych; wdrożenie jednolitych zasad opodatkowania, użytkowanie podglebia i rynkowych regulacji. Tu proponowane są w szczególności takie środki, jak: opracowanie w energetyce jednolitych zasad i standardów opodatkowania; obniżenie barier administracyjnych przy przekazywaniu pełnomocnictw organom ponadnarodowym; stworzenie ponadnarodowego organu dla pozasądowego rozstrzygania sporów; opracowanie wspólnych standardów regulacji naturalnych monopolii, zbliżenie podejścia do ustalania cen oraz przeprowadzana eta-

pami skoordynowana liberalizacja rynków energetycznych państw uczestników EUG.

Trzeci kierunek – optymalizacja infrastruktury – zawiera dwa podstawowe priorytety: wzmocnienie równoległej pracy systemów infrastrukturalnych oraz optymalizację mocy rezerw produkcyjnych. W ramach tego kierunku ważne jest nie tylko połączenie energetycznych węzłów przemysłowych, ale również stworzenie warunków infrastrukturalnych do rozwoju miejscowych biznesowo-strukturalnych i ekonomicznych centrów. W szczególności przewiduje się stworzenie wspólnego układu zarządzania podziałem energii elektrycznej, kształtowanie wspólnego rynku hurtowego energii elektrycznej i mocy w ramach EUG, skoordynowany rozwój energetycznej infrastruktury transportowej.

Głównymi priorytetami czwartego kierunku – wspólnych projektów innowacyjnych – są: zapewnienie transferu technologii energetycznych wewnątrz Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego i prowadzenie wspólnej polityki ekologicznej i rozwój odnawialnych źródeł energii. Działania w ramach tego nurtu przewidują utworzenie między państwowych instytucji rozwoju w ramach WEOE; kształtowanie ogólnego banku danych nowych technologii energetycznych; utworzenie wspólnego banku „zielonych” technologii w zakresie energetyki; wspólna polityka rozwoju odnawialnych źródeł energii.

Piąty kierunek – skoordynowana polityka zagraniczna – obejmuje jako minimum jeden priorytet: skoordynowanie działań dotyczących gospodarki zewnętrznej. Wśród podstawowych proponowanych środków i mechanizmów w tym kierunku warto wyróżnić stworzenie systemu wzajemnych konsultacji i inwestycyjnej rady koordynacyjnej.

Opisane sytuacje, tworzące koncepcję Wspólnego Eurazjatyckiego Obszaru Energetycznego, w znacznej części mają na razie hipotetyczny charakter, ich realizacja to sprawa przyszłości. Jednak tylko konsekwentna realizacja wszystkich założeń tej koncepcji pozwoli umocnić integracyjne więzi między państwami uczestnikami EUG, zagwarantować im bezpieczeństwo energetyczne, podnieść wydajność wykorzystania infrastrukturalnego i energetycznego oraz stworzyć warunki do dynamicznego rozwoju potencjału gospodarczego, znacznego podniesienia poziomu

konkurencyjności i dalszego wzrostu dobrobytu ludności państw uczestników EUG.

Bibliografia

BARINOW W.A., BIGO B., BŁAGOW Je.W. i in. (2011), *Energietika i geopolitika*, Nauka, Moskwa.

BUSZUJEW W.W., MUCHANOW M.N., red. (2013), *Krizis 2010-ch godow i nowaja energieticzeskaja cywilizacyja*, ID „Energija”, Moskwa.

DIEKŁARACYJA O JEWRAZIJSKOJ ekonomiczeskoj intiegracyi, podpisana 18 nojabria 2011 goda, priezidient Rossii (oficyalnyj sajt), <http://kremlin.ru/supplement/1091> (dostęp: 2.12.2017)

DJACZENKO Je.B. (2015), *Ewolucyja jewrazijskoj intiegracyi*, „Zakon”, nr 2.

GINZBURG Ju.W. (2013), *Ewolucyja form ekonomiczeskoj intiegracyi na postsowieckom prostranstwie*, „Rieformy i prawo”, nr 3.

GROMOW A. (2012), *O Jewrazijskoj energieticzeskoj doktrinie*, „Mieždunarodnaja żyzn’”, nr 7.

JEWRAZIJSKAJA ENIERGIETICZESKAJA DOKTRINA (konceptualnyj projekt) (2013), *priloženije k žurnalu „Energieticzeskaja politika”*, ID „Energija”, Moskwa.

KADERJÁK P., LABELLE M., red. (2006), *Towards More Integration of Central and Eastern European Energy Markets*. Regional Centre for Energy Policy Research, Corvinus University of Budapest, Budapest.

KULBATYROW N.N., TULEPBIKOWA A.A. (2014), *Energieticzeskij aspekt iewrazijskoj intiegracyi*, „Jewrazijskaja ekonomiczeskaja intiegracyja”, nr 1 (22).

MAKAROW A.A. (1998), *Mirowaja energietika i Jewrazijskoje energieticzeskoje prostranstwo*, Eniergoatomizdat, Moskwa.

OSNOWY ENIERGIETICZESKOJ POLITIKI gosudarstw-czlenow Jewrazijskogo ekonomiczeskogo soobsczestwa, utwierždieny Rieszenijem Miežgossowieta Jewrazes ot 28.02.2003 g., nr 103, <http://evrazes.com/docs/view/64> (dostęp: 20.09.2017).

RIESZENIJE O KONCEPCYI FORMIROWANIIA obszczego elektroenergietyczeskogo rynka gosudarstw-uczastnikow SNG. Priniato Sowietom gław prawitelstw SNG 25.11.2005 g., Intierniet-portal SNG, <http://e-cis.info/page.php?id=21042> (dostęp: 22.09.2017).

SOGŁASZENIJE O FORMIROWANII OBSZCZEGO elektroenergietyczeskogo rynka gosudarstw-uczastnikow SNG, podpisano gławami prawitelstw SNG 25.05.2007 g., Kodeks – Elektronnyj fond prawowoj i normatiwno-tiechniczeskoi dokumentacyi, <http://docs.cntd.ru/document/902135842#0000000000000000000000000000002UB4P36> (dostęp: 22.09.2017).

STANBIEKOW T. (2008), Miežgosudarstwiennoje uprawnjenje topliwno-energietyczeskim kompleksom SNG na osnowie ekonomiczeskoi integriacyi, „Problemy tieorii i praktiki uprawnienija”, nr 4.

STIEPOWOJ W. (2015), Intiegracyja uglewodorodow, „Rossijskaja gazieta”, numer specjalny „Transport niefti”, nr 6784 (213), <http://rg.ru/2015/09/23/rinok-neft.html> (dostęp: 16.12.2017).

SZAFRANIK Ju.K., red. (2015), Głobalnaja energietika i gieopolitika (Rossija i mir), Energija, Moskwa.

TREATY ON THE EURASIAN Economic Union, Eurasian Economic Union. Law Portal, <https://docs.eaeunion.org/en-us/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610> (dostęp: 4.12.2017).

VANDYCKE N. (2013), Natural Resources, Physical Capital and Institutions Evidence from Eurasia, The World Bank, Policy Research Working Paper 6586, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServ/WDSP/IB/2013/08/27/000158349_20130827113250/Rendered/PDF/WPS6586.pdf (dostęp: 10.12.2017).

WINOKUROW Je.Ju. (2008), Obszczij elektroenergietyczeskij rynek SNG, Jewrazijskij bank razwitija, Ałmaty.